

Korte lesomschrijving

In deze les staat de vensterplaat over Spinoza centraal. De leerlingen ontdekken aan de hand van de interactieve vensterplaat wie deze belangrijke Nederlandse filosoof was en wat zijn denkbeelden waren. Ook maken ze kennis met filosoferen.

De aflevering die *Het Klokhuis* maakte over Spinoza biedt een duidelijke en aansprekende introductie op deze belangrijke Nederlandse filosoof.

Titel Spinoza

Vak geschiedenis en filosofie

Canonvenster Spinoza

Tijdvak Tijd van regenten en vorsten

Tijd/duur 1 lesuur

Doelgroep basisonderwijs groep 7 en 8

Groeperingsvorm klassikaal of in groepjes

Leerdoelen

- Aan het einde van de les kunnen de leerlingen Spinoza op de tijdbalk plaatsen.
- Aan het einde van de les weten de leerlingen wie Spinoza was en wat voor denkbeelden hij had.
- Aan het einde van de les weten de leerlingen wat een filosoof is.
- Aan het einde van de les kunnen de leerlingen in eigen woorden uitleggen wat er bedoeld wordt met 'vrijheid van meningsuiting'.
- Aan het einde van de les kunnen de leerlingen in eigen woorden uitleggen wat er bedoeld wordt met 'vrije wil'.

Benodigde voorkennis niet van toepassing

Randvoorwaarden

- internet
- voor elke leerling een werkblad
- (kleur)potloden

Beoordeling aan de hand van de bespreking van het werkblad

Lesactiviteiten

Introductie

U kijkt ter introductie met uw leerlingen naar de aflevering die *Het Klokhuis* maakte over Spinoza. Vooraf laat u uw leerlingen een portret van Spinoza zien. (Deze is bijvoorbeeld te vinden op de site van entoen.nu). U vertelt uw leerlingen dat deze man boeken schreef die onder een schuilnaam uitgegeven moesten worden, omdat hij anders dacht dan de meeste mensen uit zijn tijd. Het was

toen gevaarlijk om anders te denken. Je kon dan in de gevangenis komen, of erger... Kunnen uw leerlingen het zich voorstellen dat ze in de gevangenis terecht kunnen komen vanwege hun denkbeelden?

NB: *In een van de cabaretstukjes van de Klokhuisaflevering komt God voor als oude man. Maak zonedig vooraf een inschatting of u deze scene voor uw leerlingen geschikt acht.*

Kern

Na het kijken van de aflevering van *Het Klokhuis*, zet u de interactieve vensterplaat over Spinoza op uw digiboard. U vraagt kort een paar leerlingen of ze, n.a.v. wat ze in de Klokhuisaflevering gezien hebben, wat kunnen vertellen over wat ze op de plaat zien. Daarna neemt u uw leerlingen mee op ontdekkingstocht, want op deze interactieve vensterplaat is van alles te ontdekken.

Wat er allemaal te ontdekken valt, kunt u lezen in de achtergrondinformatie.

Afsluiting

De leerlingen maken zelfstandig of in groepjes de vragen van het werkblad. Daarna bespreekt u de antwoorden met de leerlingen.

Benodigdheden (via entoen.nu)

- Klokhuisaflevering Spinoza
- Interactieve vensterplaat Spinoza
- Werkblad Spinoza leerlingen
- Deze handleiding

Antwoorden op werkbladvragen

1 A) 1600-1700 B) Fout is: niet waar, waar, waar, waar, niet waar.

2 A) Een filosoof is een denker. Hij denkt na over alle dingen en problemen die mensen kunnen tegenkomen in het leven. B), C) en D) Ter beoordeling van de leerkracht.

3 A) Vrijheid van meningsuiting. B) en C) Ter beoordeling van de leerkracht.

4 A) Spinoza zegt: je lichaam bepaalt wat jij moet doen. B) Ter beoordeling van de leerkracht.

Achtergrondinformatie

Het gebruik van de vensterplaat

De kern van deze les is de vensterplaat van Spinoza. De vensterplaat is een hulpmiddel om informatie over deze belangrijke Nederlandse filosoof aan uw leerlingen over te brengen. De plaat biedt verschillende manieren om dat te doen. Zo kunt u de les afstemmen op de behoeften van u en uw leerlingen.

In de vensterplaat zijn allerlei elementen interactief gemaakt. Deze zijn gemarkeerd met een *i*. Wanneer u op zo'n element klikt, verschijnt er informatie over één bepaald thema in de vorm van een clip, geluidsfragment of afbeelding. Hierbij staat een korte tekst ter introductie. Wie meer wil weten, kan de 'lees meer'-knop aanklikken. Er verschijnt dan een uitgebreidere tekst. U kunt ervoor kiezen om aan de hand van de vensterplaat zelf over Spinoza te vertellen, maar de leerlingen kunnen ook zelfstandig of in groepjes de plaat ontdekken. Alle teksten zijn namelijk geschreven op het niveau van leerlingen uit groep 7 en 8. Verder staan in deze handleiding enkele suggesties voor een klassengesprek. Hieronder vindt u een overzicht van alle interactieve elementen en bijbehorende teksten. De interactieve elementen kunnen in willekeurige volgorde worden aangeklikt, maar voor een klassikale les is de volgorde zoals hieronder weergegeven het meest geschikt.

Informatie op de vensterplaat

i Beeld Spinoza

Onderwerp: Baruch de Spinoza

Beeld: Schooltv Beeldbankclip Spinoza

Informatie: Dit is Spinoza, een van de belangrijkste filosofen van Nederland. Hij leefde in de Gouden Eeuw.

Letterlijke tekst uit de clip: "Spinoza is een beroemde filosoof, een van de belangrijkste van Nederland. Een filosoof is een man of vrouw die wijze dingen bedenkt. Spinoza was zo wijs, dat de boeken met zijn ideeën nu nog gelezen worden. En dat terwijl hij ze 400 jaar geleden al geschreven heeft! In dit huisje schrijft Spinoza bij het licht van een kaars zijn boeken. Hij kan er alleen geen geld mee verdienen. Niemand durft zijn boeken te drukken of uit te geven. Veel te gevaarlijk. Dan kom je waarschijnlijk direct in de gevangenis terecht! Daarom slijpt hij overdag lenzen. Die zijn goed te gebruiken in microscopen en brillen.

Als hij aan het slijpen is, kan Spinoza ook nadenken. Over de vragen die hij heeft. Zoals: wie is God? Wat is een mens? Echt vragen waar een filosoof over nadent. Maar Spinoza is natuurlijk niet beroemd geworden om zijn vragen, juist om de antwoorden die hij gaf! Vaak gaat hij naar buiten, de natuur in. Na heel lang nadenken bedenkt hij dit: Ik loop in de natuur. Ik ben zelf een stukje natuur. De bomen leven. Ik leef. En god? Staat die daarbuiten? Heeft die de natuur en de mens geschapen? Nee, God hoort daar bij. God is eigenlijk hetzelfde als de natuur en wij mensen zijn eigenlijk een stukje van God. Spinoza weet heel goed dat hij daar moeilijk over kan praten, of boeken over schrijven. De mensen om hem heen denken namelijk heel anders dan hij. En als hij deze ideeën aan hen zou vertellen, zouden ze woedend op hem worden! Toch vindt Spinoza dat hij recht heeft op zijn mening. Volgens hem heeft iedereen recht op een eigen mening. Spinoza is eigenlijk heel modern. Hij is zijn tijd ver vooruit. Spinoza gaat in Amsterdam wonen. Daar heeft hij veel vrijheid. Hij hoeft daar niet bang te zijn om opgepakt te worden, om wat hij denkt. In Amsterdam hoor je wel vaker verschillende meningen, want er wonen dan veel buitenlanders. Spinoza is zelf ook een buitenlander. Zijn ouders waren joden die uit Portugal naar Nederland waren gekomen. Spinoza wordt ziek, en gaat jong dood. Pas na zijn dood worden zijn belangrijkste boeken uitgegeven. En nu? Nu eren wij Spinoza als een belangrijke filosoof. Er is een postzegel uitgebracht met zijn portret. Zijn gezicht heeft ook op een bankbiljet van 1000 gulden gestaan. En deze kinderen doen gewoon wat Spinoza wilde: Hou het verdriet verre en richt je op het blije. Je kunt nooit blij genoeg zijn. Het is eigenlijk helemaal niet zo moeilijk om filosoof te zijn. Tenminste... als je Spinoza leest."

i Davidster

Onderwerp: Spinoza was Joods

Beeld: Portret Spinoza

Informatie: Spinoza wordt in 1632 geboren in Amsterdam. Zijn ouders zijn Joden uit Portugal. Ze zijn gevlucht, omdat ze in Portugal niet voor hun geloof mochten uitkomen. In Amsterdam kon dat wel. Spinoza wordt op de joodse manier opgevoed: hij leest veel in de Thora (de joodse bijbel), en houdt zich aan de joodse regels.

Lees meer

Maar al snel komt Spinoza in opstand tegen de joodse leer en de strenge regels rondom eten, drinken en bidden. Zijn leermeesters, de rabbi's, zijn erg ongerust over deze 'godslasterlijke handelingen' van de jonge

Spinoza. Als Spinoza 24 jaar is, wordt hij uit de Joodse gemeenschap verbannen. Hij mag niet langer in de synagoge komen, en andere joodse mensen mogen niet langer met hem omgaan. Vier jaar later verhuist hij van Amsterdam naar Rijnsburg.

i Mannetje met vraagteken

Onderwerp: Een beroemde filosoof

Beeld: Detail plaat

Informatie: Spinoza is een filosoof. Dat is iemand die overall over nadenkt. En dan niet zomaar een beetje, nee, hij denkt heel goed over dingen na. Over ingewikkelde dingen, maar ook over hele normale dingen.

Lees meer

Filosofen proberen normale dingen weer op een nieuwe manier te bekijken. Dat doen ze door vragen te stellen. Waarom vinden we regen zo vervelend, bijvoorbeeld? Of waarom vindt bijna iedereen een cavia veel leuker dan een slang? Als je echt goed over dingen nadenkt, ga je misschien anders over iets denken. Misschien vind je dan juist een slang een leuk huisdier, omdat niemand anders die heeft!

Zo probeert Spinoza ook over allerlei dingen na te denken. Over de mensen, over hoe mensen met elkaar omgaan, over God en over de regering. Hij dacht daar anders over dan de meeste mensen. Omdat Spinoza's ideeën zo anders waren moest hij zijn boeken schrijven onder een schuilnaam.

Suggestie voor klassengesprek: De leerlingen hebben op hun werkblad ingevuld over welk onderwerp zij graag eens zouden willen filosoferen en waarom zij dat leuk en belangrijk zouden vinden. Inventariseer klassikaal de antwoorden van uw leerlingen. Zit er een onderwerp tussen waarover jullie klassikaal zouden kunnen en willen filosoferen?

i Hersenen

Onderwerp: Vrije wil?

Beeld: Detail plaat

Informatie: Spinoza denkt op een bijzondere manier na over mensen. Dat hoort bij een filosoof. Alle mensen zijn gelijk, zegt Spinoza. Nu vinden we dat heel gewoon, maar in de tijd van Spinoza vonden mensen dat niet. En Spinoza bedenkt nog een filosofie over de mens. Hij zegt: mensen kunnen eigenlijk niet zelf kiezen, ze heb-

ben geen 'vrije wil'.

Lees meer

Spinoza zegt: je lichaam bepaalt wat jij moet doen. Als jij bijvoorbeeld heel erg dorst hebt, dan moet je drinken. Je kunt niet zeggen: 'ik heb nu even geen zin om te drinken', want als je dat blijft doen, dan ga je dood. Je moet dus naar je lichaam luisteren. Je denkt wel dat je zelf kiest wat je doet, maar eigenlijk kiest je lichaam dat voor je.

Suggestie voor klassengesprek: De leerlingen hebben n.a.v. vraag 4b op hun werkblad met hun buurman een gesprek gehad over 'vrije wil'. Inventariseer klassikaal de verschillende antwoorden die uw leerlingen op deze vraag hebben gegeven, zodat er een leuke discussie ontstaat.

i Mond met pleister

Onderwerp: Vrijheid van meningsuiting

beeld: Detail plaat

Informatie: Spinoza vindt het heel belangrijk dat iedereen mag zeggen wat hij vindt. Als iedereen mag zeggen wat hij vindt of denkt, dan noemen we dat 'vrijheid van meningsuiting'. Tegenwoordig vinden wij dat heel gewoon maar in de tijd van Spinoza was dat niet zo.

lees meer

In de tijd van Spinoza was het soms zelfs gevaarlijk om te zeggen wat je vond. Je kon er voor in de gevangenis komen.

Omdat Spinoza's ideeën zo anders waren moest hij zijn boeken schrijven onder een schuilnaam. Anders zou ook hij in de gevangenis kunnen komen. Spinoza maakte zich hier heel boos over. Hij vindt dat je alles tegen elkaar mag zeggen zolang je de andere persoon maar geen lichamelijke schade toebrengt. Spinoza vindt vrijheid van meningsuiting zo belangrijk, omdat hij vindt dat alle mensen gelijk zijn. Als je allemaal gelijk bent, moet je ook allemaal dezelfde rechten hebben. Het zou oneerlijk zijn als de één wel mag zeggen wat hij vindt en de ander niet.

Daarom was Spinoza ook voor de democratie. Niet één iemand of een paar mensen moeten bepalen wat er met een land gebeurt, de meerderheid van de mensen moet dat kunnen bepalen.

Suggestie klassengesprek: Houd met uw leerlingen een discussie n.a.v. vraag 3 op het werkblad over vrijheid van meningsuiting.

i De Ethica

Onderwerp: God volgens Spinoza

Beeld: Titelpagina Ethica

Informatie: Dit is één van de boeken die Spinoza schreef. Het heet *Ethica*. Spinoza schrijft daarin hoe hij over God denkt. Dat is heel anders dan de meeste mensen in zijn tijd.

Lees meer

Volgens Spinoza is God niet iemand die boven de wereld staat en mensen beloont of straft.

Nee, God is de wereld. De natuur, de dieren, de mensen: alles is God. En God is alles. Daarom moeten mensen voorzichtig en goed met elkaar en met de natuur omgaan. En een mens is niet beter dan een dier. Want allebei zijn ze een stukje van God. En jij bent ook niet beter dan iemand anders, want je bent allebei een stukje van God. De meeste mensen in de tijd van Spinoza vonden dat je helemaal niet zo over God mocht denken en praten. Met die ideeën kon je in de gevangenis komen, of erger. Daarom werd zijn boek *Ethica* pas gedrukt na Spinoza's dood.

i Biljet met portret Spinoza

Onderwerp: Spinoza nu

Beeld: Foto biljet van 1000 gulden met portret Spinoza

Informatie: Dit is een biljet van duizend gulden. De gulden was vroeger het betaalmiddel in Nederland. Er staat een portret van Spinoza op. Het laat zien hoe belangrijk we hem vinden in Nederland: hij kreeg zelfs een afbeelding op een bankbiljet!

Lees meer

We vinden Spinoza nu nog steeds een belangrijke filosoof. Spinoza's ideeën hebben veel invloed in Nederland en ook in veel andere landen. Nu is er bijvoorbeeld wél vrijheid van meningsuiting. En we mogen net zo over God denken als Spinoza deed of zoals je zelf denkt. Ook al is dat anders als anderen. Ook worden Spinoza's ideeën en boeken nu nog veel gebruikt door filosofen uit de hele wereld.

Kijk ook eens op www.entoen.nu/spinoza voor nog meer clips en afbeeldingen bij het canonvenster Spinoza.

Daar vindt u ook (jeugd)literatuur, links naar gerelateerde websites en informatie over de andere canonvensters.

Suggestie voor klassengesprek: Spinoza's portret stond op een bankbiljet van 1000 gulden. Dat laat zien hoe belangrijk we hem nog altijd vinden. Vraag aan uw leerlingen van wie zij het portret op een bankbiljet zouden willen zetten.

Leestip! Margreet de Heer, *Filosofie in beeld*. Meinema 2010 (12+)

Dit stripboek heeft als onderwerp de westerse filosofie; met informatie over grote denkers als Socrates, Plato, Aristoteles, Augustinus, Thomas van Aquino, Erasmus, Descartes, Spinoza, Friedrich Nietzsche en George Steiner en over hun denkbeelden.